

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника,
викладач кафедри теорії та історії держави і права,
кандидат юридичних наук

Особливості правового виховання в країнах Сходу.

Правове виховання в кожному регіоні чи країні світу має свої джерела, принципи й особливості. Універсальними джерелами правового виховання традиційно виступають такі об'єктивні форми духовної діяльності: звичай, моральне виховання в родині і суспільстві, релігія, політичні відносини і традиції влади, правова доктрина, система правосуддя і покарання.

Так, правове виховання громадян у країнах традиційної правової сім'ї (Китай, Японія, Монголія, Малайзія, країни Африки) визначається звичаєм, у той час як у країнах релігійної правової сім'ї — діючою релігійною доктриною, релігійними цінностями (країни Арабського Сходу, Індія, Ізраїль).

Правові системи Китаю та Японії належать до системи далекосхідного типу в складі *традиційної правової сім'ї*. Основи правового виховання в цих країнах обумовлені загальними особливостями традиційних правових систем, до яких належать:

- визнання звичаю (традицій, морально-етичних уявлень народу) основним джерелом права;
- негативне ставлення до законодавства (позитивного права) як неприродного джерела права;
- ігнорування державних структур (зокрема, інституту судової влади) у процесі реалізації норм права та заміщення цих структур самокерованими суспільними структурами, що діють на основі норм звичаєвого права;
- слабкий розвиток юридичної інфраструктури (юридичної практики, системи освітніх закладів із підготовки юристів).) [2, с.52-53].

Основою морального, релігійного і правового виховання в Китаї є вчення Конфуція — «учителя десяти тисяч поколінь» (V ст. до н. е.). Основне місце в конфуціанстві займають питання соціальної етики, моральної природи людини та принципи керівництва державою. Моральні аспекти, які Конфуцій висував на перше місце, включали в себе «п'ять добродійностей»: людинолюбство, обов'язок, норми поведінки, знання і відданість.

У наш час китайський централізм рельєфно виявляє себе у принципах керівництва. Відсутність розподілу влад особливо виявляється при формуванні органів судової влади, що є повністю підконтрольними представницьким органам. Судова влада у Китаї представлена Верховним народним судом, місцевими народними судами, військовими трибуналами та іншими спеціальними народними судами. У такий саме виборний спосіб формується і склад верховної прокуратури. Ураховуючи, до речі, той факт, що до складу китайського парламенту, вищого законодавчого органу держави — Всекитайських зборів народних представників — входять до 3000 представників народу (комуністів), які працюють на непостійній основі, можна припустити, що значний відсоток правоздатного населення Китаю беруть (чи брали) участь у правотворчій діяльності, отже, мають високий рівень правової свідомості.[4,с.62-63].

Незважаючи на високий рівень правосвідомості, китайці сфері особистих прав приділяють незначну увагу. Стан конституційних прав і свобод людини в Китаї значною мірою не відповідає міжнародним стандартам. Китайський законодавець основну свою увагу приділяє не стільки правам людини, скільки правам громадянина. У переліку природних прав громадянина КНР відсутні норми про свободу думки (адже фактично панує диктатура комуністичної партії), про право на життя. [4,с.64]. І тому не дивно, що КНР посідає одне з перших місць у світі за винесеними смертними вироками. Китайці традиційно мають високий ступінь патріотизму і громадської відповідальності. Конституція Китаю містить великий перелік обов'язків громадянина і дуже мало уваги приділяє його правам.

Так, до основних обов'язків громадянина КНР належать такі: захищати Вітчизну, охороняти безпеку, честь та інтереси Батьківщини; зберігати державну таємницю; захищати єдність держави і братерство всіх національностей; зберігати суспільну власність; дотримуватися трудової дисципліни й оберігати громадський порядок; поважати норми громадської моралі тощо. [4,с.63].

До юристів китайці ставляться із недовірою, вважаючи, що, використовуючи абстрактні норми, юристи створюють перепони для досягнення компромісів, чим сприяють негідній егоїстичній поведінці, несумісній з інтересами суспільства. Згідно з китайською традицією, спірні питання вирішуватимуться на основі почуття гуманності, потім — ритів (звичаєвих правил і прав), потім — розуму і лише після цього може слідувати звернення до права. Закони для китайців не є нормальним засобом вирішення конфліктів між людьми. Їх корисна роль обмежується тим, що вони пропонують зразки поведінки та застережуть тих, хто міг би повести себе в антисуспільний спосіб.

Судова практика та кримінальна політика в Китаї як джерела правового виховання. Для азійських країн відносно питань кримінального права залишається характерною концепція покарання-кари, яка по суті відроджує давній принцип таліону про адекватність розплати. Конфуцій, як відомо, не відмовлявся від смертної кари взагалі. Страта, згідно з його вченням, — це міра крайня, вимушена, що може бути продиктована конкретною ситуацією. У суворому принципі адекватної відплати наявний позитивний момент. Він полягає в тому, що покарання може призначатися тільки у випадках здійснення такого діяння, яке прямо передбачене законом, а розмір покарання має відповідати тяжкості злочину. Іншими словами, концепція покарання-кари певною мірою обмежує свавілля суду. [1,с.54]. І все ж таки теорія, згідно з якою сенс покарання зводиться виключно до кари, по-перше, призводить до надто жорстокого покарання, а по-друге, ігнорує самі причини злочинності, борючись із їх наслідками. І хоча санкція залишається одним із

вагоміших факторів правового виховання в Китаї, однак слід відмітити, що у соціалістичну добу значного поширення набули ідея і практика виправлення правопорушників, перетворення їх у «корисних» громадян, що і проголошено основною метою покарання, яка визначає характер і міру останнього. Зазначимо, що сьогодні за скоєння кримінальних злочинів смертну кару застосовують 87 країн світу, серед яких і Китай.

До основних рис, що визначають національний характер, а також правовий менталітет китайців, належать консерватизм, культ традиції як надійна запорука стабільності, раціоналізм, практицизм, прагматизм, ретельність, скрупульозність у справах, колосальне працелюбство, завзятість, наполегливість, колективізм, відповідальність, слухняність, стриманість, терпіння, покора, самодисципліна, патріотизм тощо. [1,с.57].

Звичай і традиція як джерела правового виховання в Японії. Послідовна передача звичаїв, традицій, сталих стереотипів поведінки від одного покоління до іншого забезпечує стабільність соціальної організації Японії — країни, що має найнижчий рівень злочинності серед індустріально розвинутих держав світу. Значну роль у правопорядку відіграє спадковість японцями ціннісно-мотиваційних настанов у правовій сфері та в юридичній діяльності, у ставленні до права, його вимог, приписів, норм, законів. [6,с.78].

У своїй внутрішній політиці японці керуються прагненням будь-яким чином уникати конфліктів, досягати консенсусу, підтримувати гармонію на всіх рівнях суспільства. У 1996 році в японській публіцистиці з'явився офіційний «Опис ідеального японця», у якому визначено чотири головні групи його морально-етичних якостей:

якості індивідуальні (бути вільним, розвивати індивідуальність, бути самостійним у справах, володіти бажаннями, мати почуття пієтету);

якості члена сім'ї (бути здатним перетворити свій дім на місце любові, відпочинку, виховання, зробити свій дім відкритим);

якості члена суспільства (бути відданим роботі, сприяти добробуту суспільства, бути творчою людиною, поважати соціальні цінності);

якості громадянина нації (бути патріотом, шанувати державну символіку, мати найкращі національні риси). [3,с.28].

Роль громадських об'єднань у правовому вихованні японців. Активну участь у різних формах правового виховання, формуванні правової культури, профілактиці правопорушень беруть громадські об'єднання Японії. Це квартальні комітети (комітети самоуправління); сусідські комітети (асоціації батьків та вчителів); рух старших братів та сестер; асоціації з попередження крадіжок у багатоквартирних будинках; асоціації попередження розбійних нападів на фінансові установи; асоціації «наставників неповнолітніх», які займаються виявленням «важких» підлітків, виховною роботою з ними; асоціації зв'язку школи і виробництва з поліцією; центри з керівництва неповнолітніми тощо. Тобто це пересічні громадяни, які працюють на громадських засадах для підтримання правопорядку. [5,с.83].

Важливе значення у справі правового виховання населення має також захист жертв злочину. Правовою основою системи компенсації певних збитків унаслідок організованої злочинності є фінансова допомога з державної скарбниці у вигляді суспільної підтримки. Японська система компенсацій за шкоду, заподіяну злочинами, є досить ефективною.

Отже, розгляд японської та китайської моделі розвитку правового виховання засвідчує, що в цьому суспільстві воно тісно пов'язане із загальними напрямками виховання та соціалізацією особистості.

1. Давид Р. Основные правовые системы современности. — М., 1998.
2. Златопол'ській, Д. Л. Державне право зарубіжних країн: Східної Європи і Азії: підручник для вузів / Д. Л. Златопол'ській. - М.: «Зерцало», 1999. - 320с.
3. Нода И. Сравнительное правоведение в Японии: прошлое и настоящее/ Очерки сравнительного права. — М., 1999.
4. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: підручник: у 4 т. / Б. А. Страшун. - М.: БЕК, 2001. - 639с.
5. Решетніков, Ф. М. Правові системи країн світу: довідник / Ф. М. Решетніков. - М.: Юрид. лит., 1993. — 256
6. Рубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. — Київ: «Аквілон-Прес», 1997.